

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM V JIHOZÁPADNÍ ČÁSTI VYŠEHRADU V ROCE 2004

Ladislav Varadzin – Ivo Štefan

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán pokračující adaptací budovy tzv. purkrabství (čp. 973/VI), při níž byly zasaženy terény nejen v jejím bezprostředním sousedství, ale díky vedení inženýrských sítí také v širším prostoru jihozápadní části ostrožny (*obr. 1*).¹ Je známo, že tato část Vyšehradu (tzv. *curia regis*) byla ve vrcholném středověku vyhrazena rezidenčnímu komplexu českých panovníků. O charakteru raně středověké zástavby a o datování počátků zdejšího osídlení je však prozatím známo pouze velmi málo (srov. např. *Kašička – Nechvátal 1979a; Bartošková 1998*). Na lokalitu byli autoři přizváni vedoucím výzkumu Vyšehradu B. Nechvátalem teprve po provedení výkopů stavebními dělníky, takže většina předložených poznatků vychází pouze z dokumentace a vzorkování řezů (*Varadzin 2007*). Navzdory tomu přinesl výzkum několik důležitých zjištění, rozšiřujících výsledky výzkumu v interiéru purkrabství v roce 2003 (*Štefan – Varadzin v tisku; Varadzin – Štefan 2004*).

NÁLEZOVÁ SITUACE A JEJÍ INTERPRETACE

Sonda 4+4a²

Maximální rozměry: 6×12,4 m, hl. 2,4 m. Začištěno a zdokumentováno bylo pět profilů totožných se stěnami výkopu (označené jako profily 1, 2, 3, 4+5 a 6; *obr. 2; 7–9*), které dovolují vymezit základní etapy stratigrafického vývoje raně středověkého i mladšího nadloží (srov. *obr. 2*).

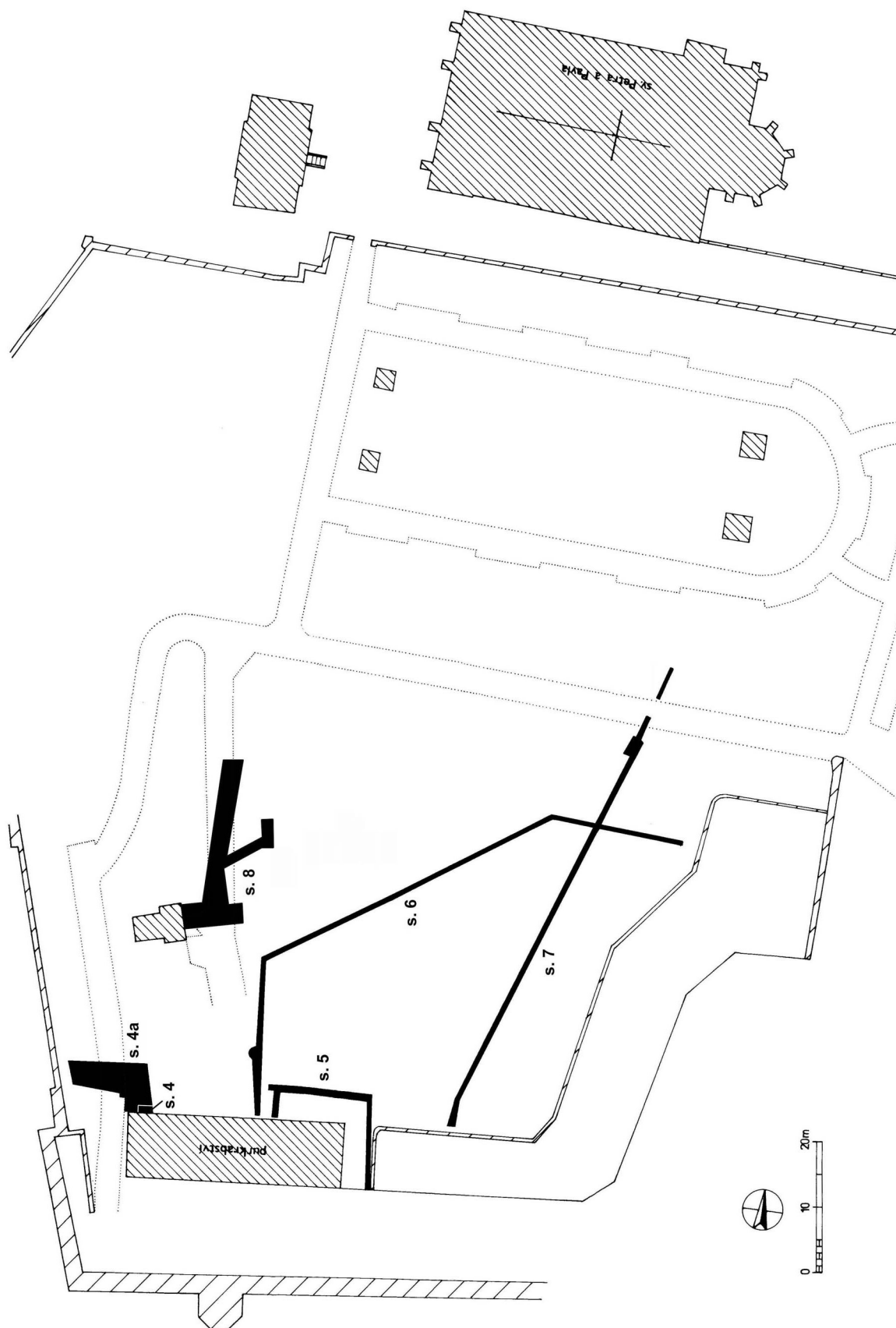
Etapa 1 – intaktní půdní typ zachovaný ve značném rozsahu (*obr. 2*: profil 1 a 3 – vr. 20, profil 2 – vr. 17). **Etapa 2** – uložení prvního souvrství, vyhloubení zemnice³ (obj. 1/04) a její zánik (dobře je patrný zášypový kužel u jedné ze stěn, který vypovídá o rychlém zarovnání terénu). Vztah mezi zemnicí a tehdejším terénem nebyl zřejmý, zdá se však, že byla zahloubena do již existující sídlištní vrstvy (na profilu 2 označena č. 16), která tak v sondě představuje nejstarší antropogenní uloženinu. Součástí této vrstvy byly zlomky opuky, která na lokalitu musela být dovezena⁴ a která dokládá přítomnost blíže neznámé kamenné konstrukce (malta nebyla zjištěna). Velké množství opuky (i velkých kusů) se nacházelo také v zášypu zemnice (*obr. 7*). **Etapa 3** – vrstvy překrývající zášyp zemnice. **Etapa 4** – uložení souvrství s četnou červeně propálenou mazanicí a s uhlíky dokládající požár v blízkém okolí. Na spodu souvrství spočívaly drobné vrstvičky malty/vápna (*obr. 2*: profil 1 – vr. 8, profil 2 – vr. 6), které představují stratigraficky nejstarší doklad existence zděné budovy v blízkém okolí (palác nebo sakrální stavba?).

¹ Zaměření provedla J. Mínarčíková z ArÚ AV ČR Praha.

² Jako sonda 4 byl označen samostatně prozkoumaný výkop (3×0,9 m, 1,6 m hl.), který byl později stavbou podstatně rozšířen a který jsme označili jako sonda 4a. V tomto textu je pojednáváme souhrnně. Výkop sloužil pro vybudování podzemního průchodu mezi purkrabstvím a podzemní galerií (současnou muzejní expozicí).

³ Její severní stěna dosahovala celkové délky 3 m, dno se nacházelo v hloubce cca 1,3 m od povrchu terénu, do něhož byla zemnice zahloubena.

⁴ Podle J. Zavřela.

Obr. 1. Rozmístění sond v jihozápadním kvadrantu Vyšehradu

Následoval vznik dalších stratigrafických jednotek, z nichž upozorňujeme na: **(1)** Zahloubení jam pro sloupy fixované lomovou opukou (objekty 3–5/04) stratigraficky blízké době uložení prvních dokladů malty. **(2)** Vyhloubení objektu 2/04, jehož stratigrafický vztah k předchozím uloženinám není známý; lze ale uvést, že jeho zásyp obsahoval zlomky malty. **(3)** Vynesení základového pasu z pevného opukového zdiva pojeného maltou, který byl z vnější strany přiložen k základovému zdivu purkrabství (profil 1). Ačkoliv styková partie obou zdí nebyla přístupná, je zřejmé, že základový pas náleží k jiné, dnes již neexistující budově.⁵ **(4)** Vybudování zdi (*obr. 2: profil 4+5 – s. j. 18*) lemující sráz vyšehradské skály, která byla po bližší neznámé době nahrazena **(5)** paralelní zdí mohutnější konstrukce (*obr. 2: profil 4+5 – s. j. 19*), jejíž vnější líc byl posunut vůči předchozí o cca 2,5 m směrem do areálu Vyšehradu. Terén před vnějším lícem zdi byl srovnán sutí (*obr. 2: profil 4+5 – vr. 10, 11*) a zpevněn maltovou vrstvou (*obr. 2: profil 4+5 – vr. 9*). Obě zdi směřující na sever do profilu 6, který je totožný s jižní zdí podzemní galerie (*obr. 9:A*), jsou pozůstatkem opevnění, které nakonec ustoupilo barokní hradbě. Profily 1 a 4+5 společně vytváří souvislý řez směřující k hraně ostrožny, tedy v místech, kde bychom mohli očekávat pozůstatky raně středověkého opevnění. Nálezová situace však ukazuje, že původní raně středověký terén byl zcela zničen nejpozději při úpravě báze násypu navršeného dodatečně k barokní hradbě, takže k otázce nejstaršího opevnění se nelze vyjádřit.

Pokus o absolutní datování uvedených nálezů je limitován nevelkým počtem nalezené keramiky, větší soubor pochází jen ze zemnice 1/04 (*tab. 1*). Ačkoliv z vrstev, které zahrnujeme do **etapy 2 a 3**, pochází jen nevelký počet nálezů, můžeme říci, že k jejich uložení došlo nejdříve v době výskytu keramiky s kalichovitými okraji (jeden zlomek obsahuje stratigraficky nejstarší uloženina – vr. 16 na profilu 2, odkud pochází také několik pravěkých nálezů). Protože v sondě 4 a 4a (ale také v dalších sondách z r. 2004) nebyly nalezeny žádné okraje starší než kalichovité (ani v druhotném uložení) a téměř absentuje hřebenová výzdoba,⁶ domníváme se, že počátky raně středověkého osídlení ve zkoumané části lze klást nejdříve do průběhu 2. poloviny 10. století.⁷

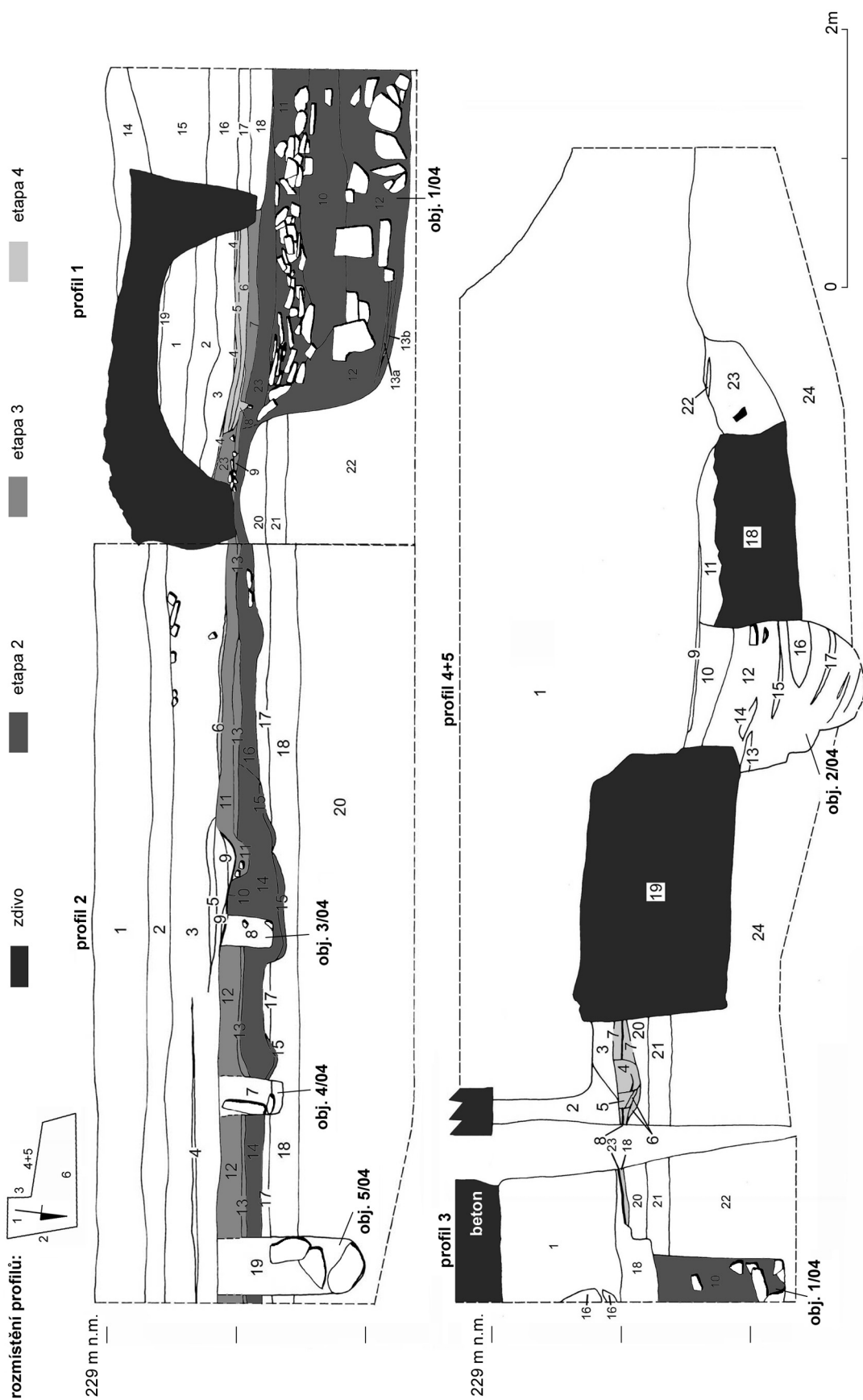
Datování zániku zemnice (obj. 1/04) od cca konce 11. do průběhu 12. století se opírá o nález zvonovité misky v jejím zásypu (*obr. 10:10*). Tato keramika obíhala v době výstavby románské hradby na Pražském hradě, tj. v letech 1135–1185 (*Hrdlička 1997, obr. 4:48*). Ačkoliv její nástup může sahat hlouběji do minulosti, neslučuje se podle dosavadních poznatků s výskytem kalichovitých okrajů, tedy s dobou před 2. polovinou 11. století (*Bartošková 1999*). Horní interval datování zásypu zemnice se zakládá na absenci zlomků nádob s charakteristickou hmotou a zpracováním, které L. Hrdlička (*1997, pozn. 3, obr. 4*) označuje jako keramiku s klasickými zduřelými okraji.⁸ V dalších vrstvách, které zahrnujeme do etapy 2 a 3, nebyla nalezena žádná mladší keramika. Podle ojedinělých zlomků keramiky a podle stratigrafické situace můžeme do raného středověku nejspíš zařadit také **etapu 4 a objekty 2–5/04**. Pozůstatek neznámé budovy v podobě **základového pasu** na profilu 1 datujeme nejdříve do vrcholného středověku podle nálezů střešní krytiny ve vr. 1, která se nachází pod ním. Nejdříve do vrcholného středověku řadíme také výstavbu **hradebních zdí** u hrany vyšehradské skály (s. j. 18 a 19 na profilu 4+5) na základě nálezů střešní krytiny v základovém výkopu pro starší z obou zdí (vr. 23 na profilu 4+5). Horní interval jejich datování stanovuje výstavba barokní hradby, k níž v 19. století přilehl mohutný násyp (vr. 1 na profilu 4+5).

⁵ Z výzkumu v r. 2003 víme, že základová spára purkrabství se nachází hlouběji a její linie je rovná. Základový pas nadto výrazně předstupuje před líc purkrabství.

⁶ Nalezeny byly pouze dva fragmenty s hřebenovou výzdobou v druhotném uložení (*obr. 10:16; 11:5*).

⁷ Keramika s hřebenovou výzdobou představuje mezi kalichovitými okraji nejstarší vývojovou etapu, která podle současných poznatků začala někdy po r. 917 (dendrodatum; *Boháčová 2001, zejm. 273–278*). Její vyznívání neznáme, spíše jen odhadem je kladeno k polovině 10. století, posun zejména do mladšího období ale rozhodně nelze vyloučit (k vývoji této keramiky *Boháčová – Čiháková 1994*).

⁸ Tyto nálezy absentují ve všech souborech shromážděných v r. 2004. Jejich počátky nelze dnes vymezit přesněji než dobou po výstavbě románské hradby (tj. po tenkostěnných variantách zduřelého okraje) a před založením Havelského města, kdy se již masivně vyskytovaly (*Hrdlička 1993, 101–102*). Tento interval tedy odpovídá 2. polovině 12. až 1. třetině 13. století.

Obr. 2. Vyšehrad. Sonda 4a, spojené profily 1–5. Šedými tóny vyznačena interpretace podle etap stratigrafického vývoje. Popis s. j. **Profil 1:** 1 – hlína neulehlá, heterogenní, středně tmavě hnědošedá, zrnka malty, štěrk; 2 – jílovitá hlína s pískem (70 %) + štěrk, okrově hnědá; 3 – heterogenní hlína, středně ulehlá, zlomky opuky, zrnka malty; 4 – drobná mazanice (90 %) promíšená hlínou, temně vínová; 5 – popelovitý hlinitý štěrk, černý, místy jen černá popelovitá vrstva; 6 – jako 4; 7 – přemístěné podloží; 8 – malta/vápno; 9 – jako 7; 10 – hlína + štěrk (ostrohranný), středně ulehlá, promíšená s opukou, šedohnědá; 11 – jako 10 – s množstvím větší lomové opuky; 12 – jako 10, světlejší; 13a – popelovitá hlína; 13b – hlinitý písek světle hnědý; 14 – suť; 15 – kamenitá a hlinitá suť; 16 – tmavě šedá hlína, heterogenní + velké kusy malty; 17 – hlína promíšená s přemístěným podložím; 18 – jako 15; 19 – heterogenní jílovitý kaménky; 20 – půdní typ; 21 – přechod mezi 20 a podložím; 22 – jílovité zrzavé podloží; 23 – hlína, středně tmavě šedohnědá, heterogenní. **Profil 2:** 1 – suť + neulehlá hlína (recentní); 2 – hlína + štěrk + lomové kameny + malta + prejzy; 3 – suť + neulehlá hlína; 4 – vrstva bílé malty; 5 – přemístěné podloží + hlína; 6 – malta/vápno?; 7 – hlína neulehlá + hrušky malty/vápna?; 8 – hlína neulehlá, zl. opuky, kosti, kameny; 9 – hlinitý jílovitý kaménky, opuka, zlomky malty; 10 – popel; 11 – neulehlá hlína, kaménky; 12 – hlína + štěrk (40 %), uhlíky; 13 – přemístěné podloží + hlína; 14 – ulehlá hlína + kosti; 15 – prachovitá hlína hnědě zrzavá; 16 – hlína, středně tmavě šedohnědá, heterogenní; 17 – půdní typ; 18 – přechod mezi 17 a podložím; 19 – jílovité zrzavé podloží. **Profil 3:** 1 – kamenitá suť + cihly + malta + hlína; 2 – hlína + štěrk + zrnka opuky + uhlíky, ulehlá; 16 – tmavě šedá hlína, heterogenní + velké kusy malty; 18 – kamenitá a hlinitá suť; 20 – půdní typ; 21 – přechod mezi 20 a podložím; 22 – jílovité zrzavé podloží. **Profil 4+5:** 1 – sypká suť; 2 – ulehlá hlinitá prachovitá suť s kameny; 3 – hlinitý jílovitý kaménky + štěrk středně ulehlý + kosti; 4 – jílovitá hlína neulehlá + štěrk + kosti; světle šedohnědá; 5 – jílovitá hlína s pískem, ulehlá, okrově světle šedohnědá + kosti; 6 – do červena propálená hlína; 7 – hlína se štěrkem, pískem a jílovitým žíháním, středně světle šedohnědá + kaménky; 8 – černá popelovitá vrstvička; 9 – maltová kra, soudržná a pevná; 10 – štěrkopísek, ve spodní partii několik zlomků stavební keramiky a četná malta; 11 – heterogenní hlína s maltou, cihlami a štěrkem; světle šedohnědá; 12 – heterogenní štěrkovitá hlína světle šedohnědá + zl. opuky, malty, uhlíky a spálené kousky dřeva, mazanice, kosti, keramika; 13, 15 a 17 – jílovité okrové čočky; 16 – čočka štěrku; 18 – torzo pevné soudržné zdi budované z lomové opuky podobnou technikou, jako zeď označená č. 19; 19 – torzo pevné soudržné zdi budované téměř výhradně z břidlice; pojivo: světle šedobílá malta s hruškami vápna nedostatečně vypáleného; technika: střídání vrstev kamenů a vrstev malty (nejspodnější vrstva kamenná), mezi kameny patrné četné dutiny, budováno do výkopu, který zcela vyplněn, což dokládá mj. vyhřezlá malta nalepená na vrstvách 3, 7, 8 a 20; 20 – půdní typ; 21 – přechod mezi 20 a podložím; 22 – propálený hlinitý písek, černý s vrstvičkou popela na povrchu; 23 – heterogenní hlinitý písek s četnou maltou, stavební keramikou a uhlíky; nejspíš stavební suť vyplňující výkop pro zeď č. 18

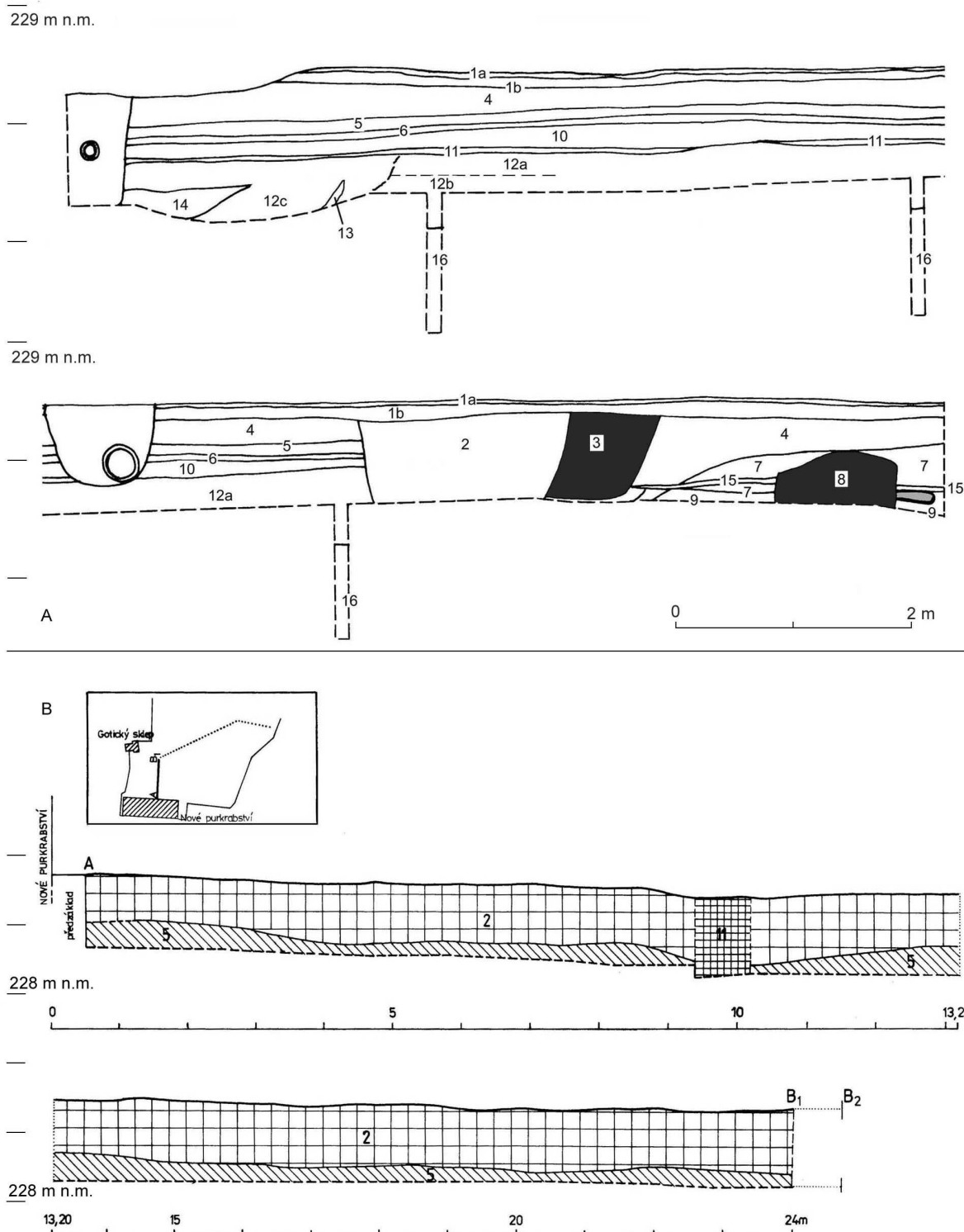
Tab. 1. Přehled počtu keramických zlomků ze sondy 4+4a

Uložení	celkem zlomků	okrajů	zdob. zlomků
Etapa 2, mimo zásyp zemnice	4	1	1
Etapa 2, zásyp zemnice	117	16	33
Etapa 3	4	1	0
Objekt 2/04	41	13	11
Zásypy sloupových jam	3	1	0
Celkem	169	32	45

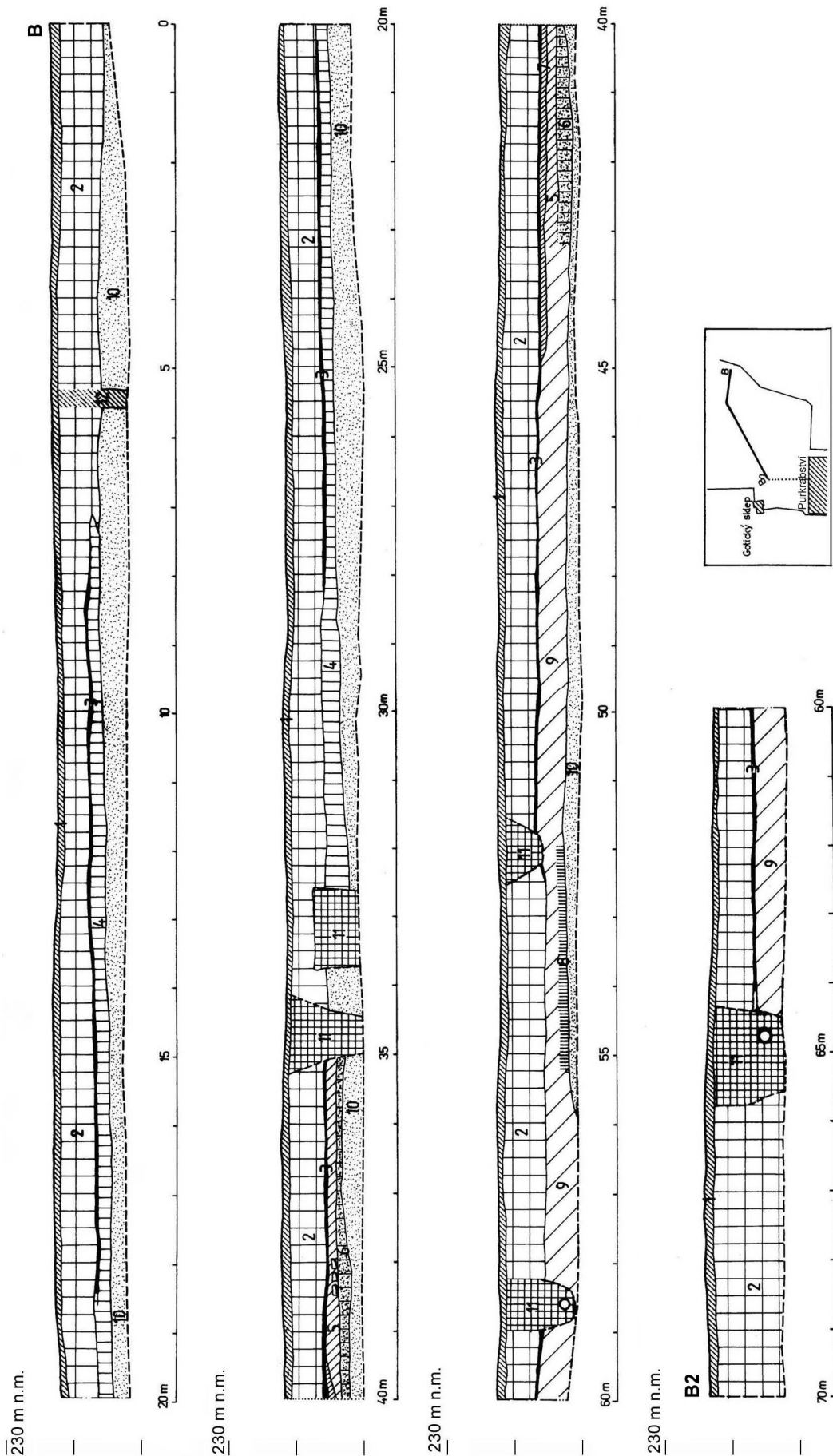
Sonda 5

Rozměry: 15×0,9 m, max. hl. 1,4 m. Sonda je totožná s výkopem pro inženýrské sítě rovnoběžným se severní zdí purkrabství. Prozkoumán byl pouze severní (východo–západně orientovaný) úsek a dokumentován jeho severní profil (*obr. 1; 3:A*). Stratigrafický vývoj zahajuje sídlištní vrstva 12b výhradně s pravěkými nálezy (*obr. 11:11–15*). Na ní spočívala raně středověká vrstva 12a (zjištěná v úseku 7 m),⁹ která svými nálezy četných zvířecích kostí a keramiky (od kalichovitých okrajů až do počátku vrcholně středověké produkce; *obr. 11:4,5*) dokládá, že vznikla kumulací v otevřeném terénu, který do průběhu 13. století nebyl zastavěný. Narušil ji teprve objekt neznámé hloubky a funkce (*obr. 3: A, 12c, 13 a 14*) s nálezy vrcholně středověké keramiky v zásypu. Uložení v superpozici tohoto objektu lze s ohledem na absenci keramických nálezů pouze rámcově datovat od vrcholného středověku do doby recentní (vr. 2, 4 a 5 obsahovaly zl. cihel). Týká se to i torza nesoudržné zdi smíšené z lomové opuky a břidlice a pojené nekvalitní maltou (s. j. 3). K datování uložení 7–9 a 15 postrádáme opory (s. j. 8 představuje zeď smíšená z lomové opuky a pískovce, bez malty; základová spára nebyla dosažena).

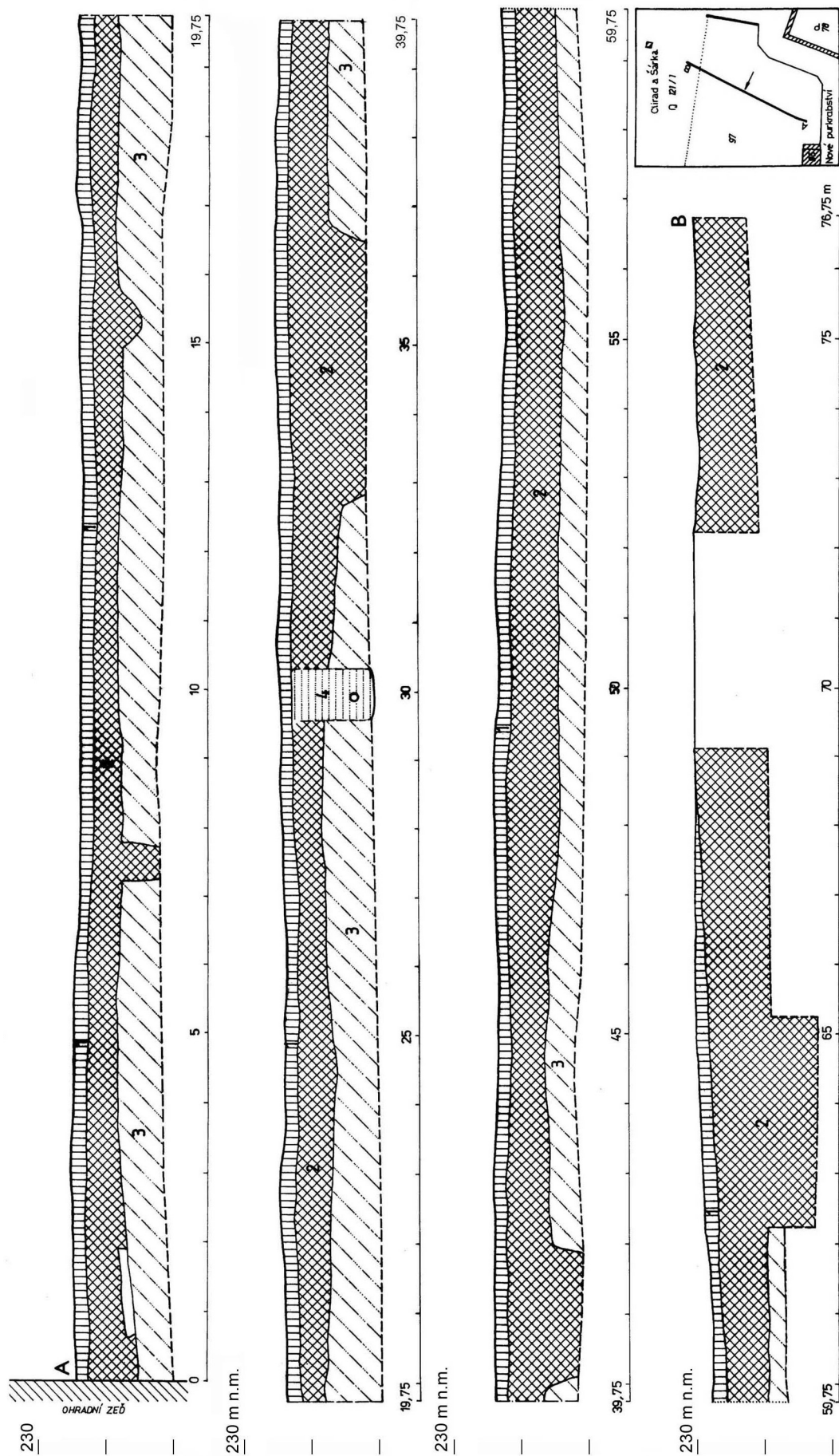
⁹ Rozdíly mezi vr. 12a a 12b nebyly patrné v textuře, barvě ani složení, na jejich rozhraní upozornil pouze dobře patrný rozdíl v keramické náplni.

Obr. 3. Vyšehrad. **A.** Sonda 5, severní profil. Popis s. j.: 1a + 1b – černá antuka s červenou vrstvičkou na povrchu; 2 – hlinitá šedohnědá s četnou maltou, vápnem, zl. opuky a cihel; 3 – zdivo z menší až středně velké lomové opuky a břidlice promíšenými žlutě bílou maltou s pískem a oblázky (do 1 cm); 4 – heterogenní hlína s četnými zl. opuky a malými zl. cihel; 5 – jíl okrový se zl. cihel, červené žíhání; 6 – písčité až štěrkovitý jíl hnědošedý, nesoudržný; 7 – štěrkovitý jíl, okrový, ulehlý (přemístěné podloží?); 8 – zdivo z velké lomové opuky (až 70 cm délky) a několika pískovcových balvanů, bez malty, kameny promíšené hlínou; 9 – hlína s drobnými kaménky, hnědá + uhlíky; 10 – vrstva břidlicových kamenů s hlínou; 11 – heterogenní okrový písek; 12a – hlína středně ulehlá, středně tmavě hnědá, homogenní, kompaktní + kosti + raně středověká keramika + uhlíky; 12b – hlína středně ulehlá, středně tmavě hnědá, homogenní, kompaktní + pravěká keramika + uhlíky; 12c – hlína středně ulehlá, středně tmavě hnědá + vrcholně středověká keramika + uhlíky; 13 – rozpadlá malta; 14 – menší až středně velká lomová opuka (bez malty); 15 – vrstva popele; 16 – podloží. **B.** Sonda 6, úsek A–B1, západní profil. Popis s. j. viz obr. 4

Obr. 4. Vyšehrad. Sonda 6, severní profil, úsek B2–B. Popis s. j.: 1 – antuka; 2 – šěrková novověká souvrství (úprava povrchu); 3 – hlinitopískitá hnědozelená vrstvička (cca 2 cm); 4 – písčitohlinitá heterogenní vrstva s úlomky cihel a drobnými kamínky; 5 – souvrství z tenkých vrstviček šedohnědé hlíny a okrového jílu; 6 – hlinitý písek podobného složení jako vr. č. 10, ale hlinitější a tmavě hnědý; 7 – světle hnědá hlinitá, velmi kompaktní, promíšená drobnými kousky mazanice a cihel; 8 – tmavě hnědá středně ulehlá; 9 – světle hnědá vrstva podobná č. 5, ve spodní části zachyceny heterogenní vrstvičky s různým promíšením; 10 – podloží; 11 – novověký vkop; 12 – novověký vkop

Obr. 5. Vyšehrad. Sondy 7, západní profil. Popis s. j.: 1 – ornice; 2 – novodobé navážky; 3 – podloží; 4 – zásyp výkopu

Sondy 6 a 7

Rozměry sondy 6: 94×0,9 m, max. hl. 1,4 m; sondy 7: 76,75×0,9 m, max. hl. 1,6 m. Liniové výkopy pro inženýrské sítě o celkové délce 171 m a ploše 154 m² poskytují celkem reprezentativní představu o sídlištních aktivitách v jihozápadní části hradiště. Profily zdokumentované v celé délce výkopů (obr. 3:B; 4; 5) ukazují, že starší terény byly v novověku plošně zničeny rozsáhlými planýrkami a pozdějšími navážkami,¹⁰ které však nasedaly na povrch podloží (celkem v délce 88 m) a jen místy zasahovaly pod jeho úroveň (29,5 m). Na zbývajících 53,5 metrech se pod novověkými navážkami zachovaly pozůstatky původních terénů (půdní typ a raně středověké, příp. pravěké vrstvy).¹¹ Mezi keramickými zlomky (získanými zejména v haldách nad výkopem) byla vedle několika pravěkých zlomků zastoupena raně středověká keramika, kterou bez výjimky řadíme nejdříve do horizontu s kalichovitými okraji a do doby mladší. Pro představu o uspořádání zástavby v této části hradiště je důležité zjištění, že na celé ploše sond, v nichž bylo možné sledovat pravděpodobně původní povrch podloží (celkem 99 m² na délce 110 m), nebyl zjištěn jediný zahloubený objekt z raného středověku.

Sonda 8

Výkop upravující terén před východním vstupem do podzemní galerie byl prozkoumán B. Nechvátalem. Plánovou dokumentaci, kterou nám předal, pro úplnost zařazujeme do této zprávy (obr. 6).

VÝPOVĚĎ ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU

(1) Počátky hradiště: Výzkum v jedné z nejexponovanějších částí hradiště neodhalil žádné doklady svědčící pro nástup intenzivního osídlení, které bychom mohli bezpečně řadit před 2. polovinu 10. století (k datování srv. pozn. 7). Toto zjištění odpovídá dosavadním archeologickým poznatkům¹² a rovněž numismatickému bádání, které řadí nejstarší historické doklady existence Vyšehradu do 80.–90. let 10. století (Hásková 1975; Petrář 1998, 175–184).

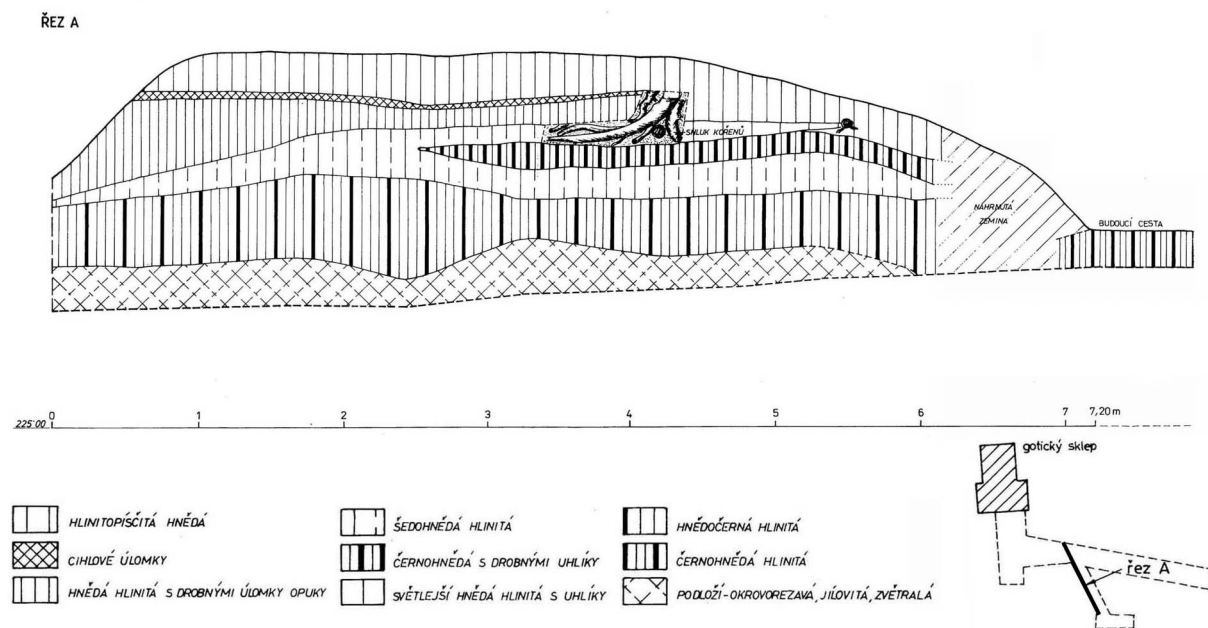
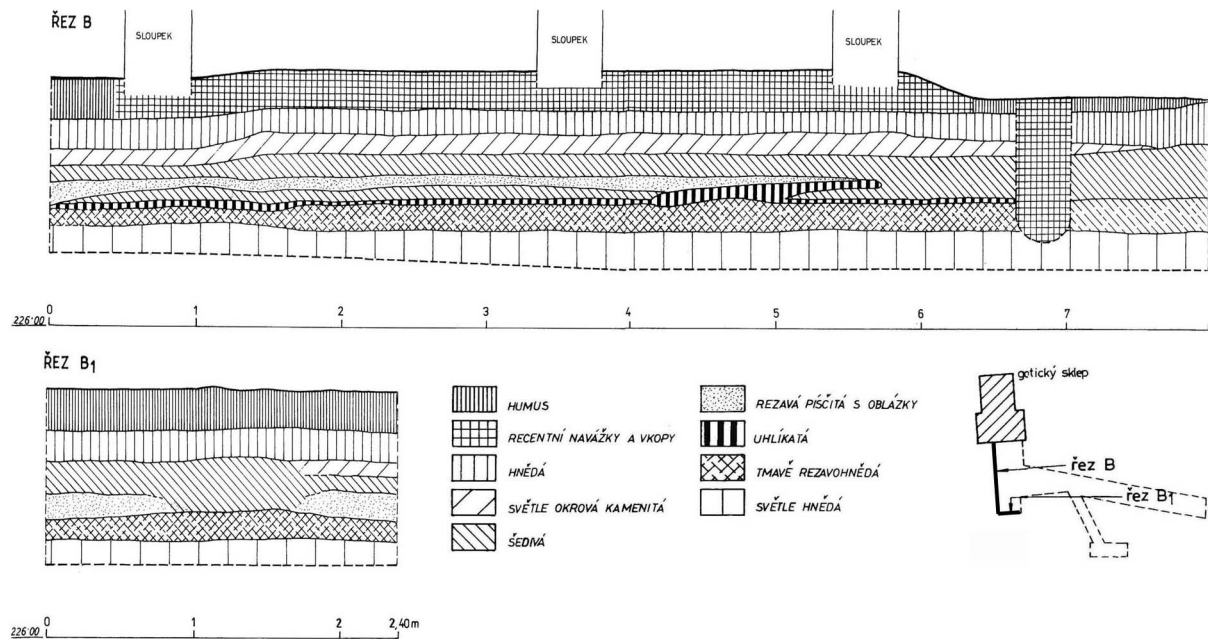
(2) Opevnění: Situování sondy 4a na okraji ostrožny dovolilo očekávat nález pozůstatků raně středověkého opevnění (obr. 1). Ze souvislého profilu o délce cca 15 m (obr. 2, profily 1 a 4+5) však vyplynulo, že příslušná partie byla zničena mladšími fortifikacemi. S podobnou situací jsme se setkali také v prostoru jižně od purkrabství (Štefan – Varadžin v tisku, pozn. 2; Varadžin – Štefan 2004). Existenci raně středověké hradby na okraji skalního srázu nad Vltavou tedy nemůžeme ani potvrdit, ani vyloučit. V této souvislosti lze uvést, že opuka, která na lokalitu musela být dovezena a zjištěná v obou dosavadních sezónách vždy v nejstarší stratigrafické pozici (bez doprovodných nálezů malty), by mohla indikovat hradbu.

(3) Raně středověká sídlištní zástavba v jihozápadní části hradiště: Ze všech výkopů jedině v sondě 4a byly nalezeny pozůstatky zástavby v podobě zahloubených objektů (zemnice – obj. 1/04, objekt 2/04 neznámé funkce a sloupové jámy – obj. 3–5/04) a stop blíže neurčené zděné budovy indikované pozůstatky malty (rezidenční nebo sakrální stavba?). K těmto nálezům se řadí další objekt (nejspíš zemnice) zjištěný v severovýchodním rohu purkrabství v r. 2003. Skutečnost, že tyto nálezy se kumulují na omezeném prostoru, výrazně kontrastuje s jejich prokazatelnou absencí v ostatních celkem rozsáhlých sondách. Nastíněné prostorové souvislosti podle našeho dovolují vyslovit pracovní hypotézu o raně středověkém uspořádání zástavby, která sledovala okraj ostrožny a respektovala volné prostranství (nádvoří). Takové schéma měla i pozdější vrcholně středověká královská rezidence (Kašička – Nechvátal 1979b). Toto zjištění pozoruhodným způsobem odpovídá představě o funkci jihozápadního kvadrantu Vyšehradu, který byl vyhrazen pro *palatium* českých panovníků nejen v době karlovské, ale zřejmě již v raném středověku (Kašička – Nechvátal 1979a).

¹⁰ Jedná se o následující vrstvy – obr. 3: B, 2, 11; obr. 4: 1–4, 7, 8, 11–12; obr. 5: 1, 2, 4.

¹¹ Jedná se o následující vrstvy – obr. 3: B, 5; obr. 4: 5, 6, 9.

¹² Počátky intenzivního osídlení Vyšehradu nejdříve od 2. poloviny 10. století dokládá stopový výskyt nebo úplná absence keramiky s hřebenovou výzdobou i v dalších polohách hradiště – v prostoru kapitulního chrámu, Karlachových sadů (Bartošková 1998, 384), rotundy sv. Martina (Varadžin v tisku), purkrabství (Bartošková 1998; Štefan – Varadžin v tisku) a jinde (srv. Nechvátal 2004, obr. 296–326, 368–372, 382–384).

Obr. 6. Vyšehrad. Sonda 8, řezy A, B a B₁

LITERATURA

- Bartošková, A. 1998: Vyhodnocení keramiky ze stratigraficky nejstarších poloh na Vyšehradě, Památky archeologické 89, 365–387.
- Bartošková, A. 1999: Zánikový horizont budečské akropole (ke chronologii raně středověké keramiky), Archeologické rozhledy 51, 726–739.
- Boháčová, I. 2001: Pražský hrad a jeho nejstarší opevňovací systémy, Mediaevalia archaeologica 3, 179–301.
- Boháčová, I. – Čiháková, J. 1994: Gegenwärtiger Stand des Entwicklungsschemas der Prager frühmittelalterlichen Keramik aus den ältesten Entwicklungsphasen der Prager Burg und ihrem Suburbium auf dem linken Moldau-Ufer, in: K. Tomková et al., Zum gegenwärtigen Stand des Studiums der frühmittelalterlichen Keramik in Mittelböhmen. In: Č. Staňa (ed.), Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. Internationale Tagungen in Mikulčice 1. Brno, 173–179.
- Hásková, J. 1975: Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století, Sborník Národního muzea, řada A-Historie 29, 105–160.
- Hrdlička, L. 1993: Poznámky ke chronologii pražské středověké keramiky, Archeologické rozhledy 45, 93–112.
- Hrdlička, L. 1997: K výpovědi stratigrafického vývoje Pražského hradu, Archeologické rozhledy 49, 649–662.
- Kašička, F. – Nechvátal, B. 1979a: K problematice – CURIA REGIS – na Vyšehradě, Archaeologia historica 4, 95–103.
- Kašička, F. – Nechvátal, B. 1979b: Vyšehrad a Karel IV., Staletá Praha 9, 103–125.
- Nechvátal, B. 2004: Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Archeologický výzkum. Praha.
- Petráň, Z. 1998: První české mince. Praha.
- Štefan, I. – Varadzin, L. v tisku: Archeologický výzkum čp. 973/VI na Vyšehradě v roce 2003, Archaeologica Pragensia.
- Varadzin, L. 2007: Vyšehrad, okolí tzv. purkrabství (čp. 973/VI) v r. 2004, Archiv NZ ArÚ AV ČR v Praze, čj. 4168/07.
- Varadzin, L. v tisku: Vyhodnocení archeologického výzkumu v okolí sv. Martina na Vyšehradě. In: Královský Vyšehrad.
- Varadzin, L. – Štefan, I. 2004: Vyšehrad, archeologický výzkum čp. 973/VI (purkrabství) v roce 2003, Archiv NZ ArÚ AV ČR v Praze, čj. 8810/04.

EINE ARCHÄOLOGISCHE UNTERSUCHUNG IM SÜDWESTAREAL DES VYŠEHRADS
IM JAHRE 2004

Im Jahre 2004 wurde im Südwestquadrant des Vyšehrads – dem ehemaligen frühmittelalterlichen Burgwall sowie der zweiten Residenz der böhmischen Herrscher – eine Rettungsuntersuchung durchgeführt. Die Ergebnisse der Untersuchung können in den nachfolgenden drei Punkten zusammengefasst werden:

1. Anfänge des Burgwalls: Die Untersuchung in einem der exponiertesten Abschnitte des Burgwalls erbrachte keinerlei Belege einer intensiven Besiedlung, welche sicher in die Zeit vor der 2. Hälfte des 10. Jahrhunderts datiert werden konnte (eine verlässliche Datierung stützt sich auf die Keramik; Abb. 10, 11). Diese Feststellung entspricht sowohl den Erkenntnissen aus den bisherigen archäologischen Untersuchungen (Bartošková 1998; Nechvátal 2004; Štefan – Varadzin im Druck; Varadzin im Druck) als auch der numismatischen Forschung, nach der die Entstehung der hiesigen Münzstätte in die 80.–90. Jahre des 10. Jhdts. fällt (Hásková 1975; Petráň 1998, 175–184).

2. Befestigung: Wegen der Vermutung einer frühmittelalterlichen Befestigung (Abb. 1) wurde entschieden, die Sondage 4a am Rand des Vorsprungs anzulegen. Das durchgängige Profil mit einer Länge von zirka 15 m (Abb. 2, Profile 1 und 4+5) führte zu einer anderen Schlussfolgerung. Der untersuchte Abschnitt ist durch jüngere Fortifikationen vernichtet worden. Mit Rücksicht darauf kann die Existenz der frühmittelalterlichen Befestigung am Rand des Felsabsturzes über der Moldau weder bestätigt noch ausgeschlossen werden. An dieser Stelle sollte erwähnt werden, dass der Plänerkalkstein, der hierher gebracht und im Verlaufe beider bisherigen Untersuchungsstadien in der ältesten stratigraphischen Position (ohne Mörtel) festgestellt wurde, die Befestigung identifizieren könnte .

3. Frühmittelalterliche Siedlungsbebauung im Südwestteil des Burgwalls: Während der Ausgrabung wurden Reste der Bauung – eingetiefe Objekte (Grubenhaus, Pfostengruben) sowie nicht nä-

her bestimmte gemauerte Bauten (nur mit Hilfe kleiner Mörtelschichten identifiziert) – wahrscheinlich Residenz- oder Sakralbauten – nur im Bereich der Sondage 4a entdeckt. Zu diesen Funden gehört ein weiteres Grubenhaus an der Nordostecke der Burggrafschaft (im Jahre 2003 freigelegt). Die Tatsache, dass sich diese Funde auf einem begrenzten Raum konzentrieren, steht in deutlichem Kontrast zu ihrer Abwesenheit in anderen Sondagen. Die somit umschriebenen räumlichen Zusammenhänge erlauben es, eine Arbeitshypothese zur frühmittelalterlichen Anordnung der Bebauung zu äußern. Diese folgte dem Rand des Vorsprungs und respektierte den freien Vorhof. Das gleiche Aussehen hatte auch die hochmittelalterliche Königsresidenz. Diese Feststellung entspricht beachtlicherweise einer Darstellung der Funktion des Südwestquadranten der Burg Vyšehrad, der als palatium der böhmischen Herrscher nicht nur zu Zeit Kaiser Karls IV., sondern auch schon im Frühmittelalter (sog. curia regis) diente.

LADISLAV VARADZIN

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, PRAHA, v. v. i., LETENSKÁ 4, 118 00 PRAHA 1

IVO ŠTEFAN

ÚSTAV PRO PRAVĚK A RANOU DOBU DĚJINNOU FF UK, CELETNÁ 20, 110 00 PRAHA 1

Obr. 7. Vyšehrad. **A, B.** Sonda 4a, profil 1

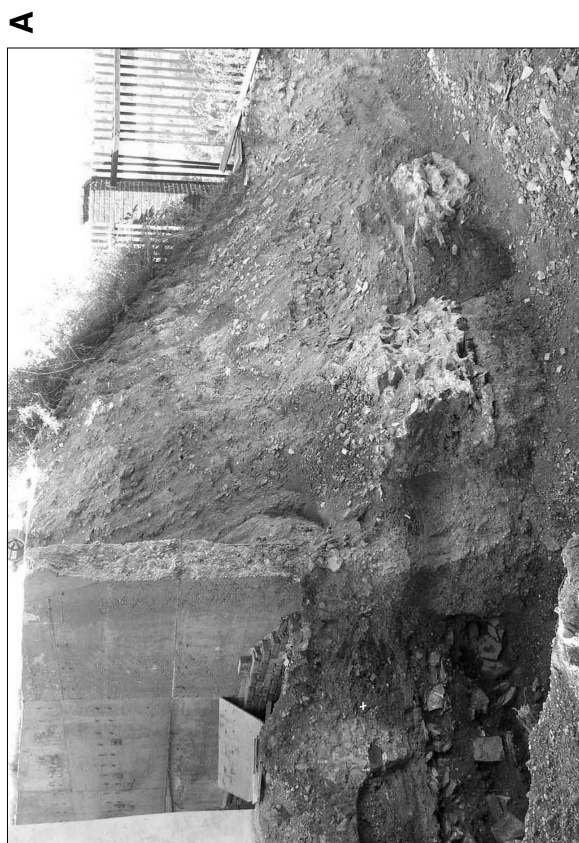

A

B

Obr. 9. Vyšehrad. **A.** Sonda 4a, profil 6. **B.** Sonda 4a, pohled do sondy k západu

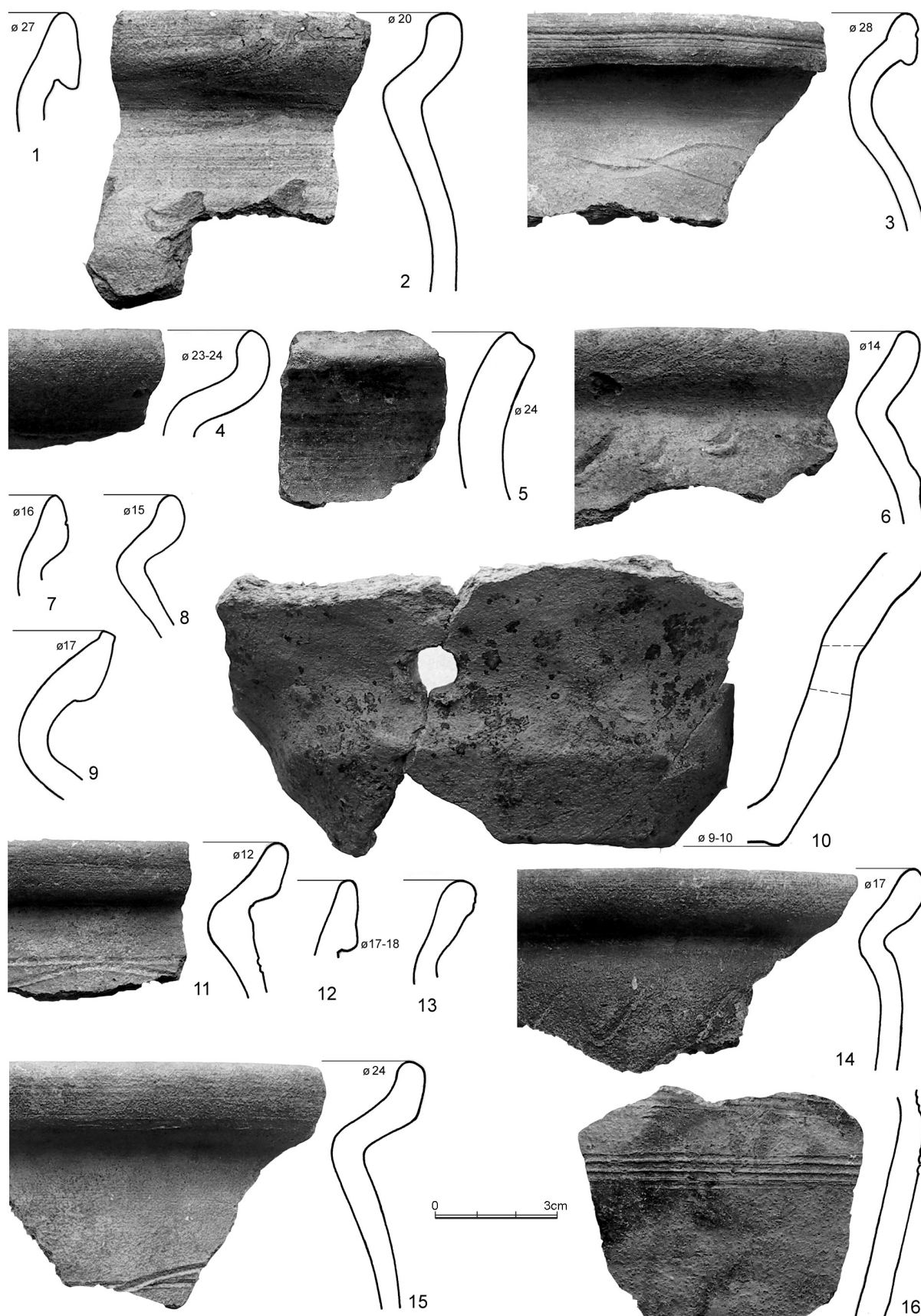

A

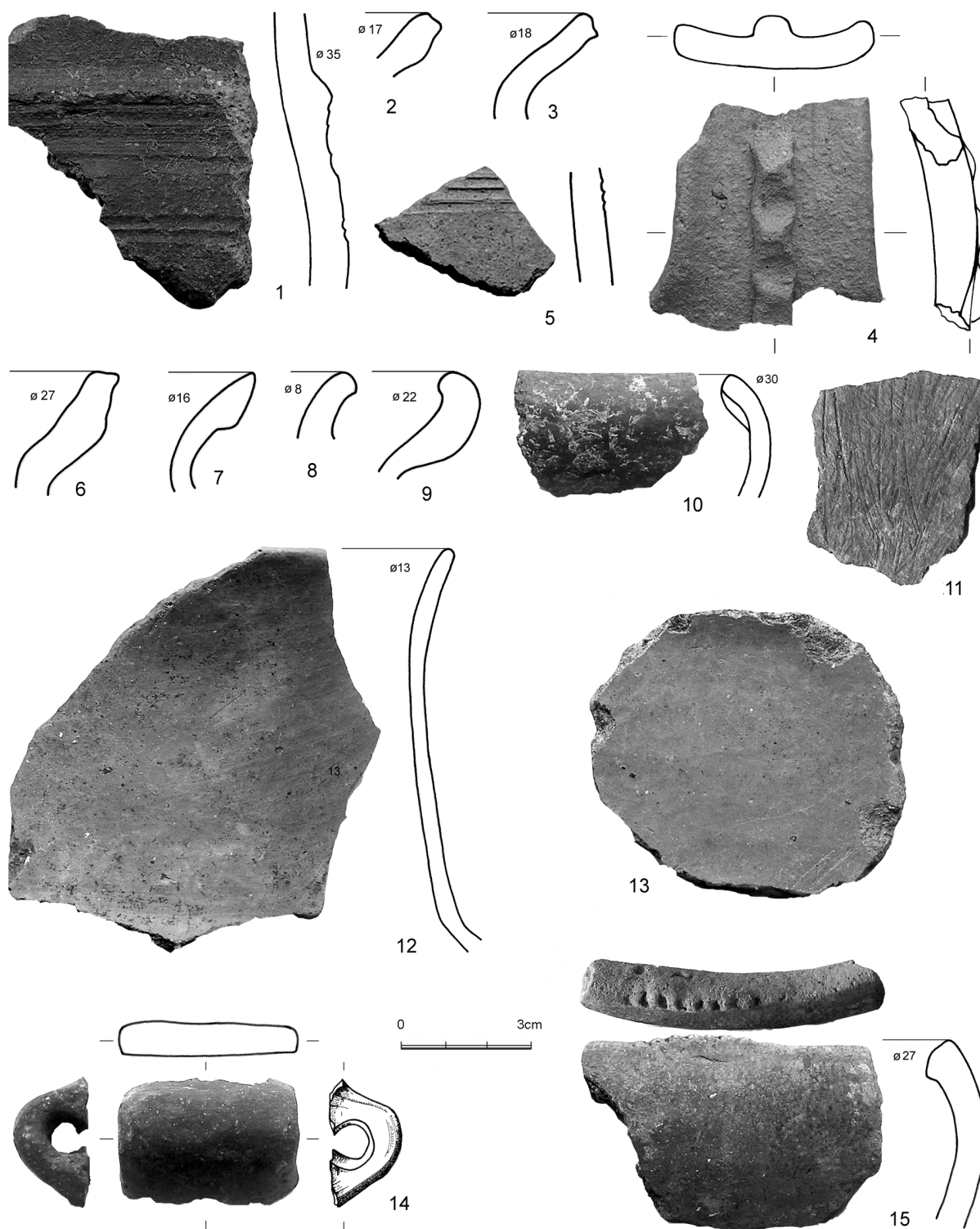

B

Obr. 8. Vyšehrad. **A.** Sonda 4a, profily 1, 3 a 4+5. **B.** Sonda 4a, profil 2

Obr. 10. Vyšehrad. Výběr z keramických nálezů. 1–10 – sonda 4a, profil 1, zásyp zemnice; 11–16 – zásyp objektu 2/04 v sondě 4a

Obr. 11. Vyšehrad. Výběr z keramických nálezů. 1 – sonda 4a, profil 2, s. j. 14; 2 – sonda 4a, profil 2, s. j. 11; 3 – sonda 4a, profil 2, s. j. 7 (okraj misky); 4–5 – sonda 5, s. j. 12a; 6–9 – sonda 4, zásep zemnice; 10–15 – sonda 5, vr. 12b

